

Afgan Valiyev
Sosyal Tələqatlar Mərkəzinin
Baş Məsləhətçisi

Azərbaycan qadını tarix boyu ölkənin cəmiyyət və siyasi həyatında müüm rol oynayıb. Ortlardan biri dövrünün tanınmış yazıçı və jurnalisti Şəfiqə xanım Əfendizadədir. O, Azərbaycan Cümhuriyyəti parlamentinin ilk qadın əməkdaşı, həmçinin Cənubi Qafqazın ilk qadın jurnalistidir. Şəfiqə xanım Cümhuriyyət dövründə ən ədalətli qadınlardan idi. O, əli təhsil almamasına baxmayaraq, həm publisist, həm de pedaqoq kimi çox dəyərli fəaliyyətə məşğul olub. Eyni zamanda, Cümhuriyyət parlamentində stenografi kimi işləyərək, orada bütün Azərbaycan qadınlarını təmsil edib.

**Zaqafqaziyada
ilk Azərbaycan dili
müəlliməsi**

Şəfiqə xanım Əfendizadə 1882-ci ilde Gürcüstanın tarixen türklerin yaşadığı Cavaxetiya bölgəsində, Axalsix rayonunun Azqur kəndində anadan olub. Atası dövrünün müasir və mütəraqqi filkiyi ziyalılarından olan pedaqoq Məmməd Əmin Əfendizadə idi. O dövrün şərtləri və imkansızlıqlar ubatından Şəfiqə xanım məktəbdə təhsil ala bilmişdə, tanınmış pedaqoq Məmməd Əmin Əfendizadə ona həm də müəllimlik edib. Şəfiqə xanım və bacısı Seide xanım ilk təhsillərini məhz atalarından alıblar. Oxumağı və yazmağı öyrənen Şəfiqə xanım bunurla kifayətlenməmiş, atasından həm də müasir elmin circlərinə viyələnmişdir.

Şəfiqə xanımın atası bu dövətən məmənnən qalır. Ancaq qızının dövlət məktəbində təhsil almadığı üçün belə bir hüquq olmadığını bildirir. Belə olan halda Şəfiqə xanım 1901-ci ilde Tiflise yə gelən Şəfiqə xanım burada atasının işlediyi "Darrüssiyada" məktəbinin nezdində qızlar üçün açılmış xüsusi məktəbdə, cəsərət və vətənperverlik nümayiş etdirərək Azərbaycan dili müəllimi kimi dərs deməye başlayır. Lakin burada çox qalmır. Azərbaycan qızları, qadınlar, xeyriyyətçi qadınlar, hərbiçi Zeynalabdin Tağıyev Bakida ilk qızlar məktəbini açır. Bununla da, müsəlman Şərqində qadınların yüksək təhsil almasının temeli qoyulur. Görkəmlər içtimai-siyasi xadim Nəriman Nərimanov Məmmədəmin Əfendizadəyə məktub yazaraq, ondan qızını həmin məktəbdə dərs deməye gəndərməsini xahiş edir.

Şəfiqə xanımın atası bu dövətən məmənnən qalır. Ancaq qızının dövlət məktəbində təhsil almadığı üçün belə bir hüquq olmadığını bildirir. Belə olan halda Şəfiqə xanım 1901-ci ilde Tiflise

əsərləri, dərslikləri oxumağı, eyni zamanda şəhəstəydi. Aylar sonra, 1903-cü ilə qədər Şəfiqə xanımın yüksək təhsil almasına çalışan Şəfiqə Əfendizadə 1910-cu ilədək bu məktəbdə müəllime işləyir. Fars, rus və ərab dillerini, Şərq klassik ədəbiyyatını dərinən öyrənən Şəfiqə xanım, eyni zamanda, qadın pedaqoq məktəbindəki müəllimlik kurslarında da dərs deyirdi.

Azərbaycanın ilk qadın jurnalistlərindən olan

**Şəfiqə xanımın
birinci məqaləsi**

"Şərqi-rus"da işq üzü görüb 1903-cü ilə dövrün tanınmış şəhərlərindən olan mətbuat xadimi Həsən bəy Zərdabının dəstəyi ilə publisist və bədii yaradılıcılıq başlayan Şəfiqə Əfendizadə XX əsrin evvelərində Azərbaycanda baş verən bütün hadisələrə münasibet bildirib, cəmiyyətin içtimai-siyasi həyatında iştirak etməyə çalışıb. O, fikir və mülahizələrini, təklif və rəylərini xalqa çatdırmaq üçün met-

buna misal göstərmək olar.

Yazıcı dramaturq Cəlil Memmed

bu məmənnəsi azərbaycanlı rəvayəti

(22) Mayıs, 1953, Münih) Belə ki, onun

Bakida vəziyyətin normallaşdırıldı

"Analar! Qızlarınızı oxudun!"

Xəbərni təqdim etdiyi xanım son əraza sevinir və qayıtmaya istəyir. Ancaq qayıtmaya üçün icazə sənədi almaq lazımdır. Əlimər-dən bəy Topçubaşov onlara azərbaycanlı olduqlarına dair sənəd verir. Batumiya gəlib bu şəhərdə də bir çox faciələrin şəhidi olan Şəfəndizadə 1919-cu ilde Bakıya qayıdır. Şəfiqə xanım "Təşkilatın qadınlara təsiri" adlı məqaləsində qəlbini qürur hissə ilə dolduran ve yeni yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bir illiyini alkışlayır, müsəlman-türk qadınlarının da təşkilatlarının arzulayırlar. Şəfiqə xanımı görə, bir millətin qadınları kışılərə bərabər hüquq elə etmişə, qadınları da, bu hüquqdan istifadə etməyib mərhum qalırırsa, o millət irəli gedə bilməz. Qadın hüquqlarının müdafiəçisi Şəfiqə xanım Əfendizadə bu məqaləsində "Hüriyyət veridi, İstibdad zənciri qırıldı, Azərbaycan hökuməti təşkil olundu. İndi daha deyəcək bir sözümüz qaldı?" deyərək, bu məsələdə qadınların passivlınızı təqib etmiş, onları qabaqcıl əməkənin qadınlarının inkişaf tarixini öyrənməyə, nəticə çıxmamağa çağrımışdı.

Erməni qəzeti Azərbaycan

və Gürcüstan nümayəndə

**heyətini "arzuolunmaz
heyət" kimi qələmə verirdi**

Türkiyədə olduğu müddədə Şəfiqə xanım Əfendizadə Əhməd bəy Ağaoğlu və nümayəndə heyəti ilə görüşmiş, onunla əlaqəli təssüratında aşağıdakı setlərlə yer vermişdir: "Əhməd bəy həbs ediləndən sonra orada idim. Men orada iki dəfə sorğu-sual edilmişdi. Harada dünyaya geldiyimi, harada təhsil aldığımı, Türkiyəyə nə üçün getdiyini və orada "İttihad" və "Tərəqqi" firqə-

Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin ilk qadın əməkdaşı

1917-ci ilin aprel ayında Bakida Zaqafqaziya Müsəlmanlarının Qurultayı keçirilmişdi. İslamiyyə binasında keçirilen qurultaya kışılərə bərabər üç

sine nə vaxt daxil olduğunu, eləcə de fealiyyətini öyrənmək məqsədi ilə bir çox suallar vermişdiler. Parisde keçiriləcək Versal Sülh Konfransında Azə-

gadın da iştirak etmişdi. Bunnar, Tiflisden Sara Talışinskaya, Bakidan Şəfiqə Əfendizadə və Sara Vəzirova idi. Qu-

bayan nümayəndə heyəti İstanbulda keçiriləcək 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Azərbaycan qadın jurnalisti və publisist olmuşdur (1924-cü il, N1)". 1932-ci ilə qədər pedaqoq əhaliyyətə məşğül olan

Şəfiqə xanım Zaqafqaziyada, Qafqazda, Moskvada keçirilən qadın konfrans və qurultaylarında nümayəndə kimi iştirak edib. Onun şagirdləri içərisində respublikamızın görkəmlə dövlət xadimi olan Azerbaycan SSR-nin maarif üzrə xalq komissarı Ayna Sultanovanı, Azərbaycanın Xalq şairi Mirvarid Dilbazini və başqalarını qeyd etmək olar.

1920-ci ilə Əli Bayramov klubunun təşkilində feal iştirak edib, orada yəhudişliyin aradan qaldırılması kuraslarında dərs deyib. Bu ilədə də mühəmmədi yanası, publisistik fealiyyətini davam etdirib. 1923-cü ilə naşira başlayan "Şəfiqə qadın" jurnalının redaksiyasının üzvü seçilib, jurnalın məsul katibi və bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdürü olub. Jurnal o zaman onun haqqında yazdırıldı: "Şəfiqə xanım bütün Zaqafqaziyada ilk Azərbaycan dilini müəlliməsi və bunuluna yanaşı, ilk Az